

Kornelia Anna Grabowska

Zbrodnie przeciwko ludzkości na tle konfliktu w Sierra Leone

Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego 4, 159-178

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kornelia Anna Grabowska

Wydział Prawa i Administracji UWM w Olsztynie

Zbrodnie przeciwko ludzkości na tle konfliktu w Sierra Leone

Słowa kluczowe: zbrodnie przeciwko ludzkości, Specjalny Trybunał do spraw Sierra Leone, konflikt zbrojny w Sierra Leone, Zjednoczony Front Rewolucyjny, orzecznictwo międzynarodowe

1. Wprowadzenie

XX i XXI w. znane są z dynamicznego rozwoju nauki i techniki, jest to okres powstawania wielu wynalazków, które sprawiały, że ludzkie życie miało być coraz łatwiejsze. Zdecydowanie tak właśnie było, lecz należy pamiętać, iż był to również czas walki o wolność narodów w różnych konfliktach zbrojnych. Owe działania były tragiczne w skutkach. Któż z nas nie słyszał o eksterminacji Żydów, wydarzeniach, które działy się na terenie byłej Jugosławii, walkach w Rwandzie czy też wojnie domowej w Sierra Leone? W państwach uwikłanych w konflikty zbrojne, terror i bezprawie były na porządku dziennym. Zaowocowało to popełnieniem wielu zbrodni przeciwko ludzkości. Jednak na arenie politycznej i prawnej brakowało odpowiedniego systemu, który egzekwowałby przestrzeganie norm oraz karanie osób ponoszących odpowiedzialność za naruszenia. Idea ścigania zbrodniarzy wojennych stanowiła przedmiot zainteresowania Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 1948 r.

Celem pracy jest analiza zbrodni przeciwko ludzkości, których dopuszczono się podczas trwania konfliktu zbrojnego w Sierra Leone w latach 1991–2002. Aby móc rozstrzygnąć powyższe zagadnienie, konieczne jest przytoczenie genezy pojęcia zbrodni przeciwko ludzkości oraz przebiegu wojny domowej w Sierra Leone. Jest to niezbędne, gdyż stanowi podstawę wyjaśnienia przyczyn powołania Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone, który zajmował się rozpatrywaniem poszczególnych naruszeń, co umożliwiło ukaranie winnych ich dokonania. Zadaniem artykułu jest wskazanie przykładów konkretnych zbrodni i odpowiednich rozstrzygnięć Trybunału, a także przybliżenie jego działalności i wyjaśnienie, kto może ponosić przed nim odpowiedzialność.

Szczegółowe omówienie genezy pojęcia zbrodni przeciwko ludzkości w ramach niniejszego artykułu nie jest konieczne. Jednak, aby rozpocząć rozważania dotyczące tych zbrodni na tle konfliktu w Sierra Leone niezbędnych jest kilka informacji. Powyższe pojęcie powstało w wyniku działalności Międzynarodowego Trybunału Karnego w Norymberdze. Definicja ta została włączona do Statutu Międzynarodowego Trybunału Wojskowego. Istnieje pogląd, że Trybunał w Norymberdze nie stworzył nowego pojęcia, jakim miały być zbrodnie przeciwko ludzkości, lecz jedynie rozwinął ich wcześniej istniejącą koncepcję.¹ W Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego zamieszczono następującą definicję zbrodni przeciw ludzkości: „są to morderstwa, wytępienie, obracanie ludzi w niewolników, deportacje i inne nieludzkie czyny, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej przed wojną lub podczas wojny, prześladowanie ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy gwałciła ona, czy nie prawo wewnętrzne państwa, gdzie ją popełniono.”² Zbrodnie przeciw ludzkości to szerokie pojęcie. W związku z tym często było nadużywane. Statut MTK określił, że mogą to być przestępstwa, takie jak eksterminacja ludności cywilnej, tortury, wzięcie w niewolę, prześladowania czy wymuszone zaginięcia. W tej kategorii można również uwzględnić przestępstwa dokonane na tle seksualnym takie jak gwałt lub zmuszanie do prostytucji.

Jeśli chodzi o odpowiedzialność za dokonanie zbrodni przeciwko ludzkości, jej podmiotem może być każdy, kto ma zdolność do poniesienia odpowiedzialności karnej w razie popełnienia czynu niezgodnego z prawem. Również sprawowanie funkcji państwowych nie stanowi podstawy do uniewinnienia bądź zmniejszenia wyroku. To samo dotyczy dowódców wojskowych. Ponoszą oni odpowiedzialność za zbrodnie popełnione przez żołnierzy, którzy znajdują się pod ich dowództwem, a także, gdy nie powstrzymali sprawców zbrodni lub jej nie zapobiegli, w sytuacji, kiedy ich żołnierze zamierzali dokonać zbrodni, albo byli już w trakcie tego procederu.

Stworzenie definicji zbrodni przeciwko ludzkości stanowiło kluczową sprawę na arenie międzynarodowej. Została ona opracowana w sposób jasny, zgodny z prawem międzynarodowym. Dzięki niej stało się możliwe pociągnięcie do odpowiedzialności winnych, którzy dokonali takich przestępstw. Sędziowie Trybunału są zobowiązani do jej nierozszerzania na zasadzie analogii, gdyż mogłoby to naruszyć standardy międzynarodowe, które powinny być obiektywne. Gdy zaistnieje wątpliwość, definicja powinna być interpretowana na korzyść oskarżonych bądź podejrzanych.

¹ T. Cyprian, J. Sawicki, *Prawo norymberskie. Bilans i perspektywy*, Warszawa–Kra-ków 1948, s. 280.

² Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17.6.1998 r., Dz. U. z 2003 r., nr 78, poz. 708.

2. Geneza konfliktu zbrojnego w Sierra Leone

Sierra Leone jest państwem położonym w zachodniej części Afryki, na wybrzeżu Oceanu Atlantycznego, graniczącym na północy z Gwineą oraz z Liberią na południowym wschodzie. W 1958 roku uzyskało autonomię, a 27 kwietnia 1961 r. niepodległość.

W latach 80. XX w. kraj pogrążył się w walkach wewnętrznych na skutek biedy i korupcji. Prezydent Sierra Leone Joseph Saidu Momoh³ zamierzał zmienić obowiązujący system jednopartyjny, dążąc do demokracji. Jednak było to tylko pozorne dążenie do zmiany ustroju w państwie, gdyż od 1991 r., procesowi temu towarzyszyła konfrontacja sił zbrojnych rebeliantów i armii rządowej.⁴ Wtedy to Bojownicy Zjednoczonego Frontu Rewolucyjnego, zwanego RUF (Revolutionary United Front – RUF) pod przewodnictwem Fodaya Sankoha, rozpoczęli wojnę we wschodniej części kraju, na granicy z Liberią.

Stawka w konflikcie była ogromna. W grę wchodziła kontrola nad władzą w państwie, dochodami i licznymi złożami mineralnymi: boksytu, tytanu, a przede wszystkim diamentów. Krzysztof Trzciński wskazuje na fakt, że „w wydanym wkrótce szerszym oświadczeniu Zjednoczony Front Rewolucyjny został przedstawiony przez Sankoha jako ruch prawdziwie rewolucyjny, którego podstawowym zadaniem jest uzdrowienie sytuacji w przeżywającym poważne trudności gospodarcze i społeczne Sierra Leone. Droga do tego celu miała w pierwszym rządzie prowadzić przez odsunięcie od władzy słusznie obwinianej o złe rządzenie, korupcję i marnotrawienie dobra publicznego grupy rządzącej, składającej się z działaczy Kongresu Ogólnego.”⁵ Jednakże dotychczasowy rząd nie pozostał sam wobec narastającego konfliktu. W jego obronie stanęła krajowa armia Sierra Leone. Wspierała ją Grupa Obserwatorów Wojskowych, działająca przy Wspólnocie Ekonomicznej Państw Afryki Zachodniej. Jednak armia sama doprowadziła do obalenia rządu, a RUF kontynuował działania zbrojne.

Rozpoczęte w 1991 r. walki przyniosły postęp w przemieszczaniu się rebeliantów w głąb kraju. Bojownicy zdobywali kolejne miasta, a wielu ludzi poniosło śmierć. Władze Sierra Leone rozpoczęły kampanię dyplomatyczną, podjętą w celu uzyskania międzynarodowej pomocy w walce z rebeliantami. W lipcu 1991 r. rozpoczęła się kontrofensywa. Koniec roku i początek następnego był okresem krwawych walk toczących się na granicy Liberii i Sierra Leone. Celem walk było odbicie przygranicznych terenów, dotąd zajmowa-

³ Joseph Saidu Momoh urodził się 26 stycznia 1937 r. w Binkolo. Pochodzący z plemienia Limba, w 1971 r. został dowódcą Armii Sierra Leone, a w 1978 r. został deputowany do Izby Reprezentantów. Prezydent Sierra Leone w okresie listopad 1985–kwiecień 1992, 3 września 2003 r. zmarł w Konaakry.

⁴ K. Trzciński, *Wojny w Librii i Sierra Leone. Geneza, przebieg i następstwa*, Warszawa 2002, s. 117.

⁵ Ibidem, s. 119.

nych przez rebeliantów. Już w pierwszych tygodniach ofensywy odnotowano sukces. Armia rządowa rozpoczęła wyzwalamie kolejnych miast zajętych przez RUF.⁶

Przełomowy okazał się dzień 29 kwietnia 1992 r., kiedy doszło do krwawego zamachu stanu we Freetown, gdzie śmierć poniosło ponad sto osób oraz doszło do zmiany rządu w Sierra Leone. Władzę przejęli przedstawiciele wojska. W pierwszej połowie 1994 r. armia rządowa zaczęła wypierać rebeliantów z terenów przygranicznych. Jednak bojownicy RUF niespodziewanie rozpoczęli sporadyczne działania na północy kraju, natomiast siły rządowe w tym czasie były skoncentrowane w regionie Kenema. Tam przeciwnicy już od pewnego czasu na własną rękę zaczęli wydobywać diamenty.

Początkowo ludność Sierra Leone różnie podchodziła do rebeliantów, gdyż liczne krzywdy spotkały również ich ze strony armii rządowej. Jednak, gdy konflikt narastał, bojownicy RUF zmuszali Sierraleończyków do uchodźstwa. Łupienie miast, wykorzystywanie mieszkańców jako żywych tarcz czy też po prostu zabijanie ludności cywilnej było na porządku dziennym.

W stosunkach między rebeliantami RUF a władzą Sierra Leone przełom nastąpił w grudniu 1994 r. Most na rzece Mano był miejscem, w którym po raz pierwszy spotkały się strony w celach pokojowych. Jednak perspektywa zakończenia konfliktu nie trwała długo, bo już w styczniu 1995 r. zerwano rozmowy, a bojownicy rozpoczęli wzmożone ataki na miejsca wydobywania surowców naturalnych, przede wszystkim kopalnie diamentów. Wskazywało to cel rebeliantów, którym była chęć znacznego osłabienia gospodarki Sierra Leone, czego skutkiem miało być zmniejszenie wpływów do budżetu kraju i osłabienie rządowej armii.

Po podpisaniu porozumienia pokojowego 30 lipca 1996 r. Sierra Leone mieli opuścić wszyscy najemnicy i żołnierze, a bojownicy RUF byli zobowiązani do złożenia broni. Jednak w maju 1997 r. we Freetown doszło do zamachu stanu. Dotychczasowy prezydent Ahmad Tejan Kabbah został obalony, a na jego miejsce powołano majora Koromaha.

Dwa lata później ludność Sierra Leone zyskała nadzieję na załagodzenie wewnętrznego konfliktu, ponieważ 7 lipca 1999 r. podpisano traktat pokojowy w Lome. Przewidywał on uznanie RUF za organizację polityczną, a także nominację Fodaya Sankoha na wiceprezydenta Sierra Leone. Jednak rok po tym zdarzeniu sytuacja stała się na tyle poważna, że niezbędna była interwencja wojsk brytyjskich. Podczas „operacji Palliser” ewakuowano zagranicznych obywateli, a żołnierze doprowadzili do zawieszenia broni.

18 stycznia 2002 r. rząd Sierra Leone oficjalnie ogłosił koniec wojny. Sytuacja w kraju ustabilizowała się. 14 maja 2002 r. był wielkim dniem. UNAMSIL (United Nations Mission in Sierra Leone)⁷ podjął się zorganizowania pierwszych wolnych wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Do-

⁶ Ibidem, s. 123.

⁷ UNAMSIL – misja powołana na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ z dnia 22 października 1999 r.

strzegalny był wyjątkowy nastrój tych wyborów. Wielu mieszkańców oddalonych wiosek podążało boso w kierunku miejsc, w których mogli oddać swój głos. Gdy dotarli na miejsce, ustawiali się w kolejkach do punktu wyborczego, jeszcze przed świtem i na długo przed jego otwarciem.⁸ Niekwestionowanym zwycięzcą został Ahmed Kabbah. Jego hasłem wyborczym były słowa „wojna jest zakończona.”

3. Przyczyny ustanowienia Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone

Specjalny Trybunał dla Sierra Leone został utworzony z inicjatywy prezydenta Alhaji Ahmad Tejan Kabbaha.⁹ W czerwcu 2000 r. zwrócił się do Rady Bezpieczeństwa ONZ z prośbą o pomoc w ukaraniu przywódców i członków RUF, odpowiedzialnych za zbrodnie dokonane podczas wojny domowej w Sierra Leone. Nastąpiło to po aresztowaniu przywódcy frontu Fodaya Sanokoha. Rada Bezpieczeństwa nie pozostała bierna wobec potrzeby wymierzenia sprawiedliwości. W związku z tym na mocy Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ z dnia 14 sierpnia 2000 r., a także porozumienia rządu Sierra Leone i Sekretarza Generalnego, zawartego 16 stycznia 2002 r., utworzono Specjalny Trybunał dla Sierra Leone.

Jurysdykcją Specjalnego Trybunału objęte są zbrodnie międzynarodowe takie jak zbrodnie przeciwko ludzkości czy poważne naruszenia prawa humanitarnego, których definicje należą do zwyczajowego prawa międzynarodowego. Art. 2 Statutu Specjalnego Trybunału definiuje zbrodnie przeciwko ludzkości, jako „czyny polegające na rozległym lub systematycznym ataku skierowanym przeciwko ludności cywilnej, takie jak: zabójstwo, eksterminacja, niewolnictwo, deportacja, uwięzienie, tortury, gwałt, seksualne niewolnictwo, przymusowa prostytutcja, wymuszona ciąża i inne formy przemocy seksualnej, prześladowania na gruncie politycznym, rasowym, etnicznym lub religijnym oraz inne nieludzkie czyny”¹⁰. Co ważne, wymienione czyny po-

⁸ K. Trzeciński, op. cit., s. 150.

⁹ Alhaji Ahmad Tejan Kabbah urodził się 16 lutego 1932 r. w Sierra Leone, studiował ekonomię i prawo w Wielkiej Brytanii, pełnił wiele funkcji urzędniczych w Sierra Leone oraz przez prawie dwadzieścia lat w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Był wicedyrektorem departamentu Afryki Zachodniej Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP). W 1973 r. został szefem operacji UNDP w Lesoto, a następnie w Tanzanii, Ugandzie i Zimbabwie. Odszedł z ONZ na urzędniczą emeryturę w 1992 r. Po zamachu stanu dokonanym w Sierra Leone przez Valentina Strassera w 1992 r. Kabbah objął przewodnictwo Narodowej Rady Doradczej, organu powołanego przez juntę do pomocy w ustanowieniu rządów demokratycznych w kraju. W 1996 r. Kabbah został wybrany prezydentem Sierra Leone w pierwszych od dwudziestu trzech lat wielopartyjnych wyborach. Pełnił ten urząd do 2007 r.; źródło: oficjalna strona internetowa Gabinetu Prezydenta – <http://www.statehouse-sl.org/biodata.html>.

¹⁰ Porozumienie dotyczące Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone i Statut Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone, Freetown, 16.01.2002 r. (United Nations Security

winy stanowić część rozległego lub systematycznego ataku przeciwko ludności cywilnej.

Jeśli chodzi o zakres personalny jurysdykcji, pierwsza sugestia w tej kwestii została sformułowana w liście prezydenta Ahmada Kabbaha skierowanym do ONZ w sprawie pomocy w powołaniu do życia Specjalnego Trybunału. Prezydent Kabbah wskazywał, że przed Trybunałem powinni stanąć przywódcy *Revolutionary United Front* i ich sojusznicy. Uważał, iż powinno to być jedynie kilkadziesiąt osób, aby postępowanie przed Specjalnym Trybunałem mogło się toczyć sprawnie oraz w miarę możliwości w dość krótkim czasie.¹¹ Statut Specjalnego Trybunału wymienia również osoby, które będą ponosić przed nim odpowiedzialność za czyny niezgodne z prawem, określone w art. 1. Wskazuje on, że Trybunał „sprawuje jurysdykcję nad osobami, które ponoszą największą odpowiedzialność za naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego i prawa Sierra Leone, dokonane na terytorium tego kraju, a w szczególności przywódcami, którzy poprzez dokonanie zbrodni zagrozili realizacji procesów pokojowych w Sierra Leone.”¹²

Ponadto Trybunał może rozstrzygać sprawy za naruszenia wynikające z art. 3 Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny i II Protokołu dodatkowego do nich z dnia 8 czerwca 1977 r. Może również sądzić poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, np. zamierzone kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub indywidualnym osobom cywilnym niebiorącym bezpośrednio udziału w działaniach wojennych (wynika to z art. 4 Statutu), oraz – jak wskazuje art. 5 – działania, które prawo Sierra Leone uważa za zbrodnie, np. wykorzystywanie dziewcząt na podstawie dokumentu *Prevention of Cruelty to Children*, 1926 r. Specjalny Trybunał został powołany, aby wymierzyć sprawiedliwość za dokonanie najcięższych zbrodni w czasie trwania konfliktu zbrojnego. Jego jurysdykcja została ograniczona do terytorium Sierra Leone.

Jeśli chodzi o zakres czasowy, Trybunał rozpoczął swe funkcjonowanie od dnia 30 listopada 1996 r., kiedy to podpisano porozumienie pokojowe w Abidżanie. Jako rozpoczęcie jego działalności przyjęto właśnie tę datę, ponieważ po niej doszło do poważnych naruszeń prawa humanitarnego podczas walk mających miejsce podczas trwania konfliktu. Sądzone również, że jest to stosunkowo nieodległa data, co umożliwiło szybkie rozpoznanie naruszeń i postawienie przed obliczem sprawiedliwości odpowiedzialnych za nie osób.

Dbając o bezpieczeństwo i poszanowanie praw człowieka, na konferencji odbywającej się w Rzymie od 15 do 17 lipca 1998 r., przedstawiciele ponad 160 państw zdecydowali o utworzeniu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Przede wszystkim jego zadaniem było dążenie do przestrzegania praw

Council Official Records, dokument 5/2002/246 dołączony do listu z dnia 6 marca 2002 r. skierowanego przez Sekretarza Generalnego ONZ do Przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa) (wyciąg), art. 2.

¹¹ P. Milik, *Specjalny Trybunał ONZ dla Sierra Leone – organizacja i funkcjonowanie*, Warszawa 2011, s. 40–41.

¹² Porozumienie dotyczące Specjalnego Trybunału..., art. 1.

człowieka, do ustanowienia pokoju w krajach objętych działaniami zbrojnymi i zapewnienie powszechnej sprawiedliwości. Mobilizuje on również państwa do badania popełnionych na ich terenie zbrodni i ukarania ludzi ponoszących odpowiedzialność za te czyny.

W wyjątkowych stanach, do jakich niewątpliwie zalicza się czas, gdy państwo jest pogrążone w konflikcie zbrojnym, społeczeństwo międzynarodowe nie może pozostać bierne wobec powszechnego łamania podstawowych praw i wolności. Aby przyspieszyć zakończenie konfliktu i ustabilizować sytuację wprowadza się zmiany prawa mające na celu zakończenie walk i położenie kresu bezkarności winnych dokonania zbrodni. Idealny przykład dążenia do osiągnięcia sprawiedliwości stanowi utworzenie dwóch międzynarodowych trybunałów karnych – dla Rwandy oraz dla byłej Jugosławii.¹³

Oba trybunały powstały na mocy wiążącej Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, która stanowi, iż są one pewnego rodzaju tymczasowymi środkami przymusu nałożonymi na państwo objęte działaniami zbrojnymi. Ich celem jest przywrócenie bądź utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa. Rezolucja, jak wcześniej zostało wspomniane, ma charakter wiążący, zatem państwo nie tylko może, ale i ma obowiązek wykonywać decyzje trybunału. Co ważne działalność tych trybunałów ma pierwszeństwo przed sądownictwem krajowym.

Na przestrzeni ostatnich lat można dostrzec rozwój umiędzynarodowionego sądownictwa w zakresie spraw karnych. Często są one nazywane trybunałami hybrydowymi. Powstały one w celu osądzania zbrodni popełnionych w czasie trwania konfliktu zbrojnego i mają na celu zapewnienie bezstronnego postępowania sądowego. Takie trybunały powstają w państwach, gdzie istnieje chociaż minimalna infrastruktura sądowa, niechęć do utworzenia w pełni międzynarodowego organu sądownictwa, brak dostatecznej ilości środków materialnych oraz dążenie do uzyskania sprawiedliwości.

Specjalny Trybunał dla Sierra Leone również stanowi przykład trybunału hybrydowego. Piotr Milik wyjaśnia, iż „trybunały hybrydowe są nową, rozwijającą się formą zinstytucjonalizowanej współpracy państw w przedmiocie ścigania i karania sprawców zbrodni międzynarodowych. Podstawowym wyróżnikiem tej kategorii organów jest ich mieszany, hybrydowy skład personalny.”¹⁴ Sędziów, prokuratorów, jak i pozostały personel administracyjny w jednej części rekrutuje się spośród przedstawicieli kraju, drugą zaś część spośród przedstawicieli społeczności międzynarodowej, czyli kandydatów wskazanych przez ONZ. Jeśli chodzi o finansowanie, to środki na działalność Trybunału pokrywa ONZ. Siedziba sądów hybrydowych zawsze znajduje się na terytorium państwa, w którym doszło do naruszeń. Co ważne Trybunał powstał na mocy Rezolucji Rady Bezpieczeństwa, a skutkiem tego jest to, że państwa trzecie nie muszą z nim współpracować.

¹³ Patrz str. internetowa: http://www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/mtk_cele.php.

¹⁴ P. Milik, op. cit., s. 5.

Pierwotnie Specjalny Trybunał dla Sierra Leone posiadał jedną Izbę Procesową oraz Izbę Apelacyjną. Jednak 17 stycznia 2005 r., na mocy art. 12 Statutu Specjalnego Trybunału powołano drugą Izbę Procesową. Obecnie skład sędziowski stanowi jedenastu niezawisłych sędziów. Jest on zgodny z założeniami odpowiednimi dla trybunału hybrydowego, został wskazany w art. 12 Statutu: „trzech Sędziów sprawuje urząd w Izbie Orzekającej, przy czym jeden spośród nich jest Sędzią mianowanym przez Rząd Sierra Leone, a dwóch Sędziów jest mianowanych przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych; Pięciu Sędziów sprawuje urząd w Izbie Apelacyjnej, przy czym dwóch spośród nich jest mianowanych przez Rząd Sierra Leone, a trzech Sędziów jest mianowanych przez Sekretarza Generalnego.”¹⁵ Kadencja sędziów trwa trzy lata i istnieje możliwość ich reelekcji.

Jako niezależny organ działa Biuro Prokuratora, który jest wybierany przez Sekretarza Generalnego, po konsultacji z Rządem Sierra Leone. Do jego kompetencji należy dopełnianie obowiązków związanych ze śledztwem i czynnościami oskarżycielskimi względem osób ponoszących największą odpowiedzialność za poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego oraz zbrodnie ścigane na podstawie prawa wewnętrznego Sierra Leone, popełnione na terytorium państwa po 30 listopada 1996 r. Prokurator działa niezależnie, jako odrębny organ Specjalnego Trybunału. W związku z tym, nie przyjmuje instrukcji od żadnego rządu ani z innych źródeł.¹⁶ Ma on kompetencje do przesłuchiwania podejrzanych, ofiar i świadków oraz do zbierania materiału dowodowego. Może także prowadzić dochodzenia w terenie. W realizacji uprawnień pomaga mu zastępca, wybierany przez rząd Sierra Leone.

W skład Trybunału wchodzi również Sekretariat. Na jego czele stoi Sekretarz, którego wybiera Sekretarz Generalny ONZ. Jest to organ pomocniczy, zajmujący się między innymi publikowaniem dokumentów, obsługą obrad, a także prowadzeniem archiwum, biblioteki oraz tłumaczeniem na potrzeby procesu zeznań świadków i dokumentów.

W ramach działalności Sekretariatu wyróżniono szereg jednostek odpowiadających za obsługę administracyjną Specjalnego Trybunału. Można tu wyróżnić m.in. Biuro ds. Pokrzywdzonych i Świadców, które zapewnia pomoc, ochronę i bezpieczeństwo pokrzywdzonym i świadkom w sytuacjach, gdy może grozić im niebezpieczeństwo w związku ze złożonymi przez nich zeznaniami.

Wyróżniono także Biuro Obrony, działające jako niezależny organ w interesie wymiaru sprawiedliwości, poprzez świadczenie pomocy prawnej dla podejrzanych i oskarżonych.

Istotny element stanowi Biuro Informacji i Spraw Publicznych, które zapewnia obsługę informacyjną Specjalnego Trybunału. Na uwagę zasługuje również Biuro Obsługi Administracji Trybunału, które zajmuje się sprawami z zakresu administracji i logistyczną obsługą Trybunału.

¹⁵ Porozumienie dotyczące Specjalnego Trybunału..., art. 12.

¹⁶ P. Milik, *op. cit.*, s. 25.

Po dokonaniu analizy składu personalnego i zakresu działalności Specjalnego Trybunału, nasuwa się pytanie: jakie miejsce zajmuje on w systemie sądownictwa Sierra Leone? Parlament kraju przyjął specjalną ustawę, która stanowi, że Specjalny Trybunał jest częścią wewnętrznego porządku prawnego Sierra Leone. Pomimo tego, nie należy do systemu sądownictwa tego państwa, gdyż orzeka w swoim imieniu. Nie ulega wątpliwości, iż pełni on bardzo ważną rolę w zakresie sądownictwa, w związku z tym wszystkie instytucje, których zadaniem jest pełnienie władzy publicznej na terenie Sierra Leone, są zobowiązane do współpracy z organami Specjalnego Trybunału.

4. Orzecznictwo Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone

Pierwsze a zarazem najistotniejsze akty oskarżenia sformułował Prokurator David Crane w 2003 r. Były skierowane przeciwko trzynastu osobom. Wśród nich znaleźli się: jeden z przywódców RUF Foday Sankoh oraz Charles Taylor prezydent Liberii. W 2005 r. powstało siedem kolejnych aktów oskarżenia. Jak wskazuje Piotr Milik, „pięć z nich dotyczyło rzekomego udostępniania przez funkcjonariusza Trybunału danych osobowych świadków oskarżenia osobom nieuprawnionym, które następnie dopuściły się gróźb wobec tych świadków. Ponieważ gróźb tych dopuściły się pod wpływem silnych emocji osoby bliskie, żony oskarżonych przed Trybunałem, potraktowano je możliwie łagodnie (sprawa Margaret Fomba Brima, Neneh Bai Jalloh, Esther Kamara, Anifa Kamara)”¹⁷.

Spośród oskarżonych w 2003 r. trzynastu osób, jurysdykcją Specjalnego Trybunału zostało objętych jedenastu, gdyż Charles Tylor znalazł schronienie w Nigerii, a jego aresztowanie było możliwe dopiero w 2006 r., natomiast przywódca wojskowy Paul Koroma zbiegł, a jego miejsce pobytu było nieznane. Kolejne dwie osoby zmarły nie doczekawszy się procesu. Byli to Sam Bockarie, który zginął podczas strzelaniny w Liberii 5 maja 2003 r. oraz długoletni przywódca RUF Foday Sankoh. Zmarł on 29 lipca 2003 r. w areszcie.

W stosunku do pozostałych oskarżonych Trybunał zdecydował na początku 2004 r. o połączeniu spraw i przeprowadzeniu trzech procesów. Jako pierwszą wyróżniono sprawę *Civil Defence Forces* (CDF), podczas której na ławie oskarżonych zasiedli członkowie tej organizacji (Allieu Kondewa, Mo-inina Fofana oraz były minister spraw wewnętrznych Sierra Leone Samuel Hinga Norman). W kolejnym postępowaniu przed oblicze Specjalnego Trybunału zostali postawieni przedstawiciele *Armed Forces Revolutionary Council* (AFRC), gdzie oskarżeni zostali: Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara

¹⁷ Ibidem, s. 65.

oraz Santigie Borbor Kanu. Wreszcie, jako ostatnią rozstrzygano sprawę *Revolutionary United Front* (RUF), a oskarżeni zostali: Issa Hassan Sesay, Morris Kallon oraz Augustine Gbao.¹⁸

5. Sprawa AFRC

Rewolucyjna Rada Sił Zbrojnych (AFRC) była grupą jednoczącą rebeliantów, działającą na terenie Sierra Leone w latach 90. Została utworzona przez majora Johnny'ego Korome. 28 lutego 2004 r. sędziowie Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone zarządziли połączenie spraw członków AFRC w jeden proces. W akcie oskarżenia znalazło się 14 zarzutów. Dotyczyły one popełnienia zbrodni przeciwko ludzkości, naruszenia praw człowieka, w szczególności art. 3 Konwencji genewskich z 1949 r. i Protokołu dodatkowego II do tych konwencji oraz międzynarodowego prawa humanitarnego. Co ważne, w tym procesie – po raz pierwszy w historii – międzynarodowy trybunał skazał odpowiedzialnych za przymusowe wcielenie dzieci poniżej piętnastego roku życia do sił zbrojnych, w których działaniach miały brać aktywny udział.¹⁹

Jednym z oskarżonych w tej sprawie był Alex Tamba Brima.²⁰ Wraz z grupą AFRC w maju 1997 r. dokonał zamachu stanu, który obalił rządy sprawowane przez prezydenta Kabbaha. Po tym zdarzeniu bardzo często dochodziło do zorganizowanych ataków na ludność cywilną. Jak twierdzili rebelianci, celem ataków było ukaranie mieszkańców Freetown i okolic za wsparcie udzielone obalonemu prezydentowi i jego reżimowi.²¹ Owe operacje zbrojne charakteryzowały się wielkim okrucieństwem. Powszechnie były egzekucje cywilów, okaleczanie ich²², grabieże i palenie wiosek, przymusowe małżeństwa, wykorzystywanie dzieci-żołnierzy w działaniach zbrojnych²³ czy nakazy pracy przymusowej, zwłaszcza w kopalniach diamentów. Brima został aresztowany i przeniesiony do miejsca siedziby specjalnego Trybunału dnia 10 marca 2003 r. Natomiast 19 lipca 2007 r. został skazany na 50 lat pozbawienia wolności. Izba Apelacyjna Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone podtrzymała ten wyrok 22 lutego 2008 r.

Taki sam wyrok otrzymał Santigie Borbor Kanu.²⁴ Na skutek zaproszenia Johnny'ego Korome dołączył do Rady Najwyższej AFRC. Miał on służyć jako dowódca AFRC i sił rewolucyjnych, które zaatakowały cywilów na

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, s. 66.

²⁰ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu* z 20.06. 2007 r., nr sprawy SCSL-04-16-T, p. 1640.

²¹ *Prokurator przeciwko Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu*, p. 1745.

²² Ibidem, p. 1835.

²³ Ibidem, p. 1836.

²⁴ Ibidem, p. 1978.

północnym wschodzie oraz w centrum Sierra Leone w 1998 r., a także we Freetown w styczniu 1999 r.²⁵ W akcie oskarżenia zarzucono mu popełnienie takich samych zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, jak te, których dokonał Alex Tamba Brima.

W działaniach grupy AFRC uczestniczył również Brima Bazzy Kamara, dowódca AFRC w Sierra Leone²⁶. Razem ze współoskarżonymi brał udział w obaleniu rządu prezydenta Kabbaha i związanych z tym wydarzeniem represjach wobec ludności cywilnej.

Dzień 20 czerwca 2007 r. był dla Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone dniem wyjątkowym, gdyż właśnie wtedy Trybunał wydał swój pierwszy wyrok. Trzech oskarżonych zostało uznanych za winnych popełnienia 11 z 14 zarzucanych im czynów. I tak odpowiednio Alex Tamba Brima i Santiegie Borbor Kanu zostali skazani na 50 lat pozbawienia wolności, a Brima Bazzy Kamara na 45 lat. Pomimo tego, iż odwołali się oni od wyroku, 22 lutego 2008 r. po zakończeniu obrad, Izba Apelacyjna Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone podtrzymała wyrok Izby Procesowej II.²⁷ Skazani odbywają swoje wyroki w Rwandzie, do której zostali przewiezieni 31 października 2009 r.

6. Sprawa CDF

Decyzja o połączeniu kolejnych spraw i rozpoznaniu ich na wspólnym posiedzeniu Specjalnego Trybunału zapadła 28 lutego 2004 r. Postępowanie dotyczyło grupy *Civil Defense Forces* (CDF), a na ławie oskarżonych zasiadli jej przywódcy: Allieu Kondewa, Moinina Fofana oraz Samuel Hinga Norman.

CDF było paramilitarną organizacją, czynnie uczestniczącą w walkach zbrojnych podczas wojny domowej w Sierra Leone. W swych działaniach popierało rząd, na czele którego stał prezydent Ahmed Tejan Kabbah. Określenie formacji jako „obrony cywilnej” podkreśla jej skład personalny, a mianowicie, że jej członkami byli przedstawiciele milicji. Milik wskazuje na podobieństwo procedury rozpatrzenia sprawy CDF do sprawy AFRC: „Podobnie jak w przypadku członków AFRC, 5 marca 2004 r. prokurator sporządził wspólny akt oskarżenia, w którym sformułował osiem zarzutów dotyczących zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości i innych poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego.”²⁸

Proces rozpoczął się 3 czerwca 2004 r. W czasie trwania wojny domowej w Sierra Leone przywódcy CDF często dopuszczali się zbrodni i łamania praw człowieka na masową skalę. Podczas ofensywy w 1999 r. popełnili

²⁵ Trial Watch: Santiegie Borbor Kanu Facts, w: <http://www.trial-ch.org/en/ressources/trial-watch/trial-watch/profils/profile/209/action/show/controller/Profile.html>.

²⁶ Prokurator przeciwko Alex Tamba Birma, Brima Bazzy Kamara, Santiegie Borbor Kanu, p. 1839.

²⁷ P. Milik, op. cit., s. 66.

²⁸ Ibidem.

ponad 180 egzekucji członków RUF bez uprzedniego udowodnienia ich winy. Ponadto przeprowadzili wiele ataków na ludność cywilną, szczególnie w okolicach miast Bradfort i Moyamba, które uważali za miejsca przebywania rebeliantów. Ataki te obejmowały m.in. rozbój oraz zabójstwo z premedytacją. Nierzadkie były przypadki nadużyć w stosunku do dzieci, a także wykorzystywanie ich w działaniach zbrojnych jako żołnierzy.

Jednym ze skazanych przez Specjalny Trybunał był Allieu Kondewa. Uważano go za jednego z liderów Kongregacji Nauki Wiary w Sierra Leone. W związku z tym był odpowiedzialny za strategiczne i operacyjne działania tej organizacji, sprawował również dowództwo i kontrolę nad jej członkami. Podejmował niezbędne działania do pokonania sił sojuszu RUF i AFRC, a tym samym pragnął ich całkowitej eliminacji. Podejmowane przez niego akcje obejmowały ataki na ludność cywilną, podejrzaną o współpracę z rebeliantami. Po tym, jak jakieś osoby – bardzo często zwykli cywile – zostali określani jako współpracownicy przeciwników, musieli zostać wyeliminowani albo przez rozstrzelanie, albo przez spalenie żywcem. Takim aktem przemocy towarzyszyły liczne grabieże, niszczenie własności prywatnej oraz zastraszanie i groźby w stosunku do pozostałych. W swych działaniach Kondewa wykorzystywał dzieci poniżej 15. roku życia, które niejednokrotnie były odurzane narkotykami.²⁹ Specjalny Trybunał skazał go na osiem lat pozbawienia wolności.³⁰

W podobnej sytuacji został postawiony Moinina Fofana, jeden z głównych przedstawicieli CDF. Również odpowiedzialny za popełnienie zbrodni wojennych, dokonywanych w celu eliminacji rebeliantów RUF.³¹ Został za to skazany na sześć lat pozbawienia wolności.³² Oba wyroki były stosunkowo niskie w porównaniu do czynów, za jakie skazani mieli ponieść odpowiedzialność. Znalazło to wytłumaczenie w tym, iż w wyroku stwierdzono, że prokurator nie uzasadnił wystarczająco zarzutów dotyczących popełnienia zbrodni przeciwko ludzkości. Wpłynęło to na wysokość kar orzeczonych wobec oskarżonych.³³

Wyrok nie dotyczył trzeciego sprawcy, a mianowicie Samuela Hinga Normana, ponieważ zmarł 22 lutego 2007 r., z przyczyn naturalnych. Miał ponieść odpowiedzialność, jako dowódca za swoich podwładnych. Jednak po jego śmierci postępowanie zostało umorzone 21 maja 2007 r.³⁴

Po wydaniu wyroków w sprawie CDF prokurator pomimo tego, że w postępowaniu przed Izbą Procesową nie wykazał dostatecznych dowodów, stwierdzających winę oskarżonych, postanowił wnieść odwołanie. Na skutek

²⁹ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Moinina Fofana, Allieu Kondewa*, z 28.05.2008 r., nr sprawy SCSL-04-14-A, p. 458.

³⁰ Ibidem, p. 22.

³¹ Ibidem, p. 457.

³² Ibidem, p. 21.

³³ P. Milik, op. cit., s. 66.

³⁴ *Prokurator przeciwko Moinina Fofana, Allieu Kondewa*, p.13.

tego 28 maja 2008 r. w tej sprawie głos zabrała Izba Apelacyjna. Rozszerzyła ona katalog czynów, które uznała za udowodnione w postępowaniu, które odbyło się przed Izbą Procesową. Skutkiem tego była zmiana wymiaru wyroków wobec Allieu Kondewy, którego skazano na dwadzieścia lat pozbawienia wolności i Moinina Fofana, którego wyrok zwiększono do lat piętnastu.³⁵ Obaj zostali przewiezieni do Rwandy w celu odbycia kary.

7. Sprawa RUF

Zjednoczony Front Rewolucyjny (*Revolutionary United Front* – RUF) został stworzony przez Fodaya Sankkoha. Trzeci wspólny proces miał dotyczyć przywódców Frontu: Fodaya Sankoha, Sama Bockarie, Issa Hassana Sesaya, Morrisa Kallona i Augustine Gbao.

Członkowie ruchu wystąpili przeciwko rządowi Sierra Leone we Freetown. Postrzegali elity rządzące jako skorumpowane, a sami w tej sytuacji zyskali popularność dzięki propagowanym sloganom i obietnicom bezpłatnej edukacji oraz opieki zdrowotnej, a także sprawiedliwego podziału zysków pochodzących ze sprzedaży diamentów. Jednak obecnie wielu ludzi na całym świecie wie, co to za organizacja, za sprawą dokonanego przez nią okrucieństwa, trwającego ponad dziesięć lat.

Początkowo RUF przyjął hasło: nigdy więcej niewolników, nigdy więcej panów. Władzy i bogactwa do ludzi. Jednak nie było to nic więcej poza hasłem. Przywódca Frontu Foday Sankoh przeznaczył środki uzyskane ze sprzedaży diamentów na zakup broni. Nie było mowy o żadnym sprawiedliwym podziale obiecanych zysków. Gospodarka Sierra Leone zaczęła chylić się ku upadkowi, a nawet przeciętni obywatele zaczęli być nękani przez wojsko, którego członkowie dopuszczali się okrutnych mordów, gwałtów i grabieży na masową skalę.

Znakiem rozpoznawczym ich działań było obcinanie kończyn. Przed zrobieniem tego żołnierze zadawali pytanie swojej ofierze: wolisz krótki czy długi rękaw? I w zależności od odpowiedzi obcinali rękę na wysokości łokcia lub ramienia. Od tego procederu Sierra Leone było często nazywane krajem bezrękich ludzi.

RUF w swoich działaniach często wykorzystywał oddziały składające się z dzieci-żołnierzy. Za pomocą przymusu i odurzenia narkotykami zmuszano rekrutów do barbarzyństwa. Były to działania prowadzone na ogromną skalę. Porywane dzieci poddawano szkoleniu wojskowemu. Uczono je taktyki i posługiwania się bronią. Działy w grupach, tzw. SBUs (*Small Boys Units*) i SGUs (*Small Girls Units*). Dzieci wykorzystywano w operacjach militarnych jako szpiegów, członków uzbrojonych patroli, bądź ochroniarzy (*bodyguards*) wyższych oficerów RUF. Zmuszano je do popełniania zbrodni przeciwko ludności cywilnej. Niejednokrotnie dzieci pełniły warty, w celu ochrony

³⁵ Ibidem, p. 565.

obiektów wojskowych, a także obozów RUF i kopalni diamentów. Niektóre z dzieci, zmuszonych do działań zbrojnych nie miały więcej niż osiem lub dziewięć lat.³⁶ Okrucieństwa nie miały końca. Będącym w armii dzieciom często kazano mordować swoich rodziców.

Nierzadką była praktyka, polegająca na tym, że żołnierze wycinali na piersiach swych ofiar napis RUF, aby wzbudzać postrach swoją zbrodniczą działalnością.

Dla rozrywki niektórzy żołnierze zakładali się o płęć nienarodzonych dzieci, gdy w pobliżu znajdowała się ciężarna kobieta, po czym w brutalny sposób otwierali łono matki, aby wyłonić zwycięzcę zakładu.

W czasie postępowania wyróżniono precedens określane mianem wymuszonych małżeństw, który dotąd nie był rozpatrywany przez międzynarodowe prawo karne. Sprawcy dopuścili się czynów polegających na porywaniu kobiet i przetrzymywaniu ich, często całymi latami. Zmuszali je do świadczenia usług natury seksualnej oraz innych czynności na rzecz dowódców oddziałów i partyzantów. Kobiety te nazywane były *żonami z buszu*. Prokurator wyróżnił wymuszone małżeństwa w ramach zbrodni przeciwko ludzkości w kategorii inne czyny przemocy seksualnej, odróżniając je w szczególności od seksualnego niewolnictwa.³⁷ Bestialskie zachowania zostały potępione przez społeczność międzynarodową, a liderzy Zjednoczonego Frontu Rewolucyjnego zostali postawieni przed oblicze Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone.

Przywódcom RUF prokurator postawił 18 zarzutów dotyczących zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego. Na ławie oskarżonych zabrakło jednak najważniejszego z nich, a mianowicie nazywanego natchnionym kapralem Fodaya Sankoha, założyciela i długoletniego przywódcy Frontu. Stał on na czele brutalnych praktyk, takich jak gwałt, amputacja oraz mord, mających miejsce podczas wojny domowej. Ponadto osobiście zarządzał wieloma operacjami zbrojnymi na terenie Sierra Leone. Został oskarżony o 17 różnych rodzajów zbrodni wojennych, w tym m.in. o korzystanie z dzieci żołnierzy, zbrodnie przeciwko ludzkości, w tym eksterminację, niewolnictwo oraz gwałt.³⁸ Sankoh zmarł w 2003 r. na skutek powikłań związanych z udarem, zanim Trybunał mógł go osądzić.

Wymierzenie sprawiedliwości nie było również możliwe wobec Sama Bockarie. W swojej działalności zajmował się przede wszystkim zdobywaniem obszarów bogatych w złoża diamentów, takich jak Kenema i dzielnice Kono.³⁹ Podczas tych działań jego oddziały dopuszczały się licznych ataków

³⁶ J. Nowakowska-Małusecka, *Dzieci-żołnierze i sprawiedliwość casus Sierra Leone*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2010, t. 1, s. 235.

³⁷ P. Milik, op. cit., s. 67.

³⁸ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Foday Saybana Sankoh* z 7.3.2007 r., nr sprawy SCSL -03-02-I-001, p. 32–34.

³⁹ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Sam Bockarie* z 7.03.2003 r., nr sprawy SCSL-03-04-I, p.37, 38.

skierowanych wobec ludności cywilnej. Towarzyszyły im okaleczanie oraz przemoc seksualna.⁴⁰ Zarzucono mu także rekrutowanie dzieci do działań zbrojnych oraz ataki przeprowadzone w stosunku do przedstawicieli sił pokojowych ONZ. Bockarie nie zdążył trafić przed oblicze Specjalnego Trybunału, gdyż zginął 5 maja 2003 r. Wobec czego sprawę przeciwko niemu i Sankohowi umorzono 8 grudnia 2003 r.

Wspólny proces rozpoczął się 5 lipca 2004 roku wobec trzech pozostałych przywódców RUF. Miał on za zadanie m.in. udowodnienie winy Issa Hassana Sesaya, określanego jako straszny oficer. Przydomek ten stanowił odzwierciedlenie jego działalności. Prowadził kampanię ataków na terenie Sierra Leone wobec ludności cywilnej i organizacji humanitarnych, a także misji pokojowych ONZ. Celem ataków było głównie sianie poczucia strachu i terroru, ale również działania te traktowano, jako rodzaj kary za niezapewnienie dostatecznego wsparcia żołnierzom RUF. Podczas akcji dochodziło do licznych zabójstw z premedytacją, przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej oraz grabieży mienia. Na porządku dziennym były porwania kobiet i dziewczynek, które były gwałcone przez rebeliantów. Natomiast mężczyźni i chłopcy wykorzystywano głównie do przymusowej pracy.⁴¹ Za swoje czyny Sesay został skazany przez Specjalny Trybunał i otrzymał najdłuższy wyrok w porównaniu do innych przywódców RUF, który wynosił 52 lata pozbawienia wolności. Podobnych czynów dopuścił się Morris Kallon. Po rozpatrzeniu sprawy został skazany na 40 lat. Znacznie łagodniej został ukarany Augustine Gbao, wobec którego orzeczono karę 25 lat.⁴²

26 października 2009 r. sprawę rozpatrywała Izba Apelacyjna. Po rozważeniu wszystkich kwestii utrzymała w mocy wysokość orzeczonych kar, a wyrok stał się prawomocny. Bockarie, Sesay i Gbao zostali przewiezieni do Rwandy w celu odbycia kary.

8. Proces Charlesa Taylora

Największe zainteresowanie i emocje wzbudził proces Charlesa Taylora. W 1997 roku Tylor został wybrany prezydentem Liberii w wielce niedemokratycznych wyborach, gdyż uzyskał stanowisko na skutek ogromnego poczucia strachu, które wzbudzał wśród swych wyborców. Hasłem jego elekcji stało się powiedzenie: „zabił mi ojca, zabił matkę. Lepiej oddam mu swój głos, bo i mnie zabije.”⁴³

⁴⁰ Ibidem, p. 41–45.

⁴¹ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Issa Hassan Sesay, Morris Kallon, Augustine Gbao* z 26.10.2009 r., nr sprawy SCSL-04-15-A, p. 19.

⁴² Ibidem, p. 22.

⁴³ W: http://wyboreza.pl/1,76842,11620236,Byly_prezydent_Liberii_winy_zbrodni_wojennych.html.

Liberia była jednym z najzamożniejszych krajów afrykańskich, jednak było tak do czasu. Po objęciu władzy przez Tylora stała się krajem biednym, pełnym chaosu i bezprawia. Prezydent zaczął snuć marzenia o stworzeniu rozciągającego się na cały region imperium. W celu realizacji tego planu rozpoczął politykę opartą na licznych grabieżach i chęci złupienia kolejnych krajów. Bogate w złoża diamentów Sierra Leone stało się dla Tylora obiektem pożądania. Zaczął on wspierać i finansować miejscowych rebeliantów ze Zjednoczonego Frontu Rewolucyjnego, czego skutkiem była krwawa wojna, która pochłonęła liczne ofiary.

Zeznania świadków dotyczące działalności Taylora i jego rebeliantów są bardzo drastyczne. Brutalne zabójstwa cywilów czy wykorzystywanie ich jako żywych tarcz w tamtym czasie w Sierra Leone nie było niczym nadzwyczajnym.

Powszechnym zjawiskiem było okaleczanie. Krzysztof Trzeciński ukazuje ten proceder następująco: „rebelianci na masową skalę mordowali i okaleczali w sposób charakterystyczny dla sadystycznych psychopatów. Pustoszeniu i paleniu miast i wsi towarzyszyły niemal zawsze masakry ich mieszkańców oraz orgie gwałtów. Rebelianci sierraleońscy wstawili się ucinaniem swoim ofiarom dłoni, stóp bądź uszu, zaś przed odrąbaniem całych rąk lub nóg bawili się pytaniem: *Krótkie czy długie rękawy?* Masowym amputacjom niejednokrotnie towarzyszyło ćwiartowanie i obdzieranie ofiar żywcem ze skóry.”⁴⁴ Jeden ze świadków w procesie wspominał, iż błagał żołnierzy RUF, aby obcięli mu jedną pozostałą rękę, w zamian za darowanie życia jego nowo narodzonego dziecka. Oczywiście takie prośby i błagania nie odnosiły żadnego skutku poza większą satysfakcją i zabawą dla żołnierzy. Od tego proceduru Sierra Leone często było nazywane krajem bezrękich ludzi.

Inni świadkowie opowiadali jak partyzanci Taylora usuwali płody z brzuchów ciężarnych kobiet i praktykowali kanibalizm oraz przypiekali ofiary nad ogniskiem. Niejednokrotnie rebelianci popisywali się przed sobą, a w tym celu kroili swe żywe ofiary maczetami. Wydaje się, że mniej drastycznymi metodami zbrodniczej działalności w stosunku do ludności cywilnej było bicie ofiar przez dłuższy czas przez zmieniających się oprawców czy porywanie tysięcy dziewcząt, które później wykorzystywano seksualnie.⁴⁵

Taylor był także odpowiedzialny za wcielanie dzieci do armii i nakłanianie ich do dokonywania poważnych zbrodni.⁴⁶ W ten sposób wykorzystywano zarówno dziewczynki, jak i chłopców. Na początku musieli odbyć szkolenie w obozach AFRC lub RUF, aby następnie wykorzystywać ich do walki.⁴⁷ Rekruci byli stopniowo uzależniani od narkotyków, zwłaszcza kokainy, aby bez jakichkolwiek zahamowań zachowywali się jak barbarzyńcy. Młodzi ludzie byli zmuszani do oglądania godzinami drastycznych filmów, wywołujących agresję i negatywne uczucia, które podczas akcji miały być skierowane ku

⁴⁴ K. Trzeciński, op. cit., s. 163.

⁴⁵ Wyrok Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone w sprawie *Prokurator przeciwko Charles Ghankay Taylor* z 3.04.2006 r., nr sprawy SCSL-2003-01-PT, s. 8.

⁴⁶ Ibidem, s. 9.

⁴⁷ J. Nowakowska-Małusecka, op. cit., s. 236.

przeciwnikom. Pewnego rodzaju działania propagandowe starszych żołnierzy nastawiały młodzież niechętnie do reszty społeczeństwa i starały się przekonać ich, że aktami przemocy mogą wyrównać szkody i niepowodzenia, jakich doznali przed wojną. O słuszności ich działań zbrojnych dowódcy starali się przekonywać na różne sposoby. „Wprowadzono zwyczaj tatuowania młodych rebeliantów, co nie tylko miało służyć celom identyfikacji, ale również wyrobić głębokie poczucie przynależności do grupy. Tatuaz miał także pogłębić wśród młodych pęd do walki, albowiem gdyby dostali się oni w ręce nieprzyjaciela i zostali rozpoznani, zginęliby zapewne w męczarniach.”⁴⁸ Zabiegi te zaowocowały tym, że dzieci miały ogromne znaczenie dla armii rebeliantów. Angażowały się do walki, nie miały skrupułów, zatem były idealnymi żołnierzami. Powyższe przykłady zbrodni przeciwko ludzkości stanowiły podstawę oskarżenia Charlesa Taylora za prowadzone przez niego działania na terytorium Sierra Leone.

Prokurator David Crane oskarżył Taylora w marcu 2003 r. Jednak po pierwszych rozmowach pokojowych w czerwcu 2003 r. uciekł on do Nigerii, gdzie otrzymał azyl polityczny. Jednak jego bezkarność nie trwała długo. W 2006 r. cofnięto azyl, co wreszcie umożliwiło jego aresztowanie. 20 czerwca 2006 r. przewieziono go do Hagi. Tam postawiono przed obliczem Sądu Specjalnego dla Sierra Leone, który ze względów bezpieczeństwa rozpatrywał sprawę w Hadze, a nie we Freetown.

Charles Taylor to pierwszy w historii przywódca państwa, który został osadzony przez międzynarodowy trybunał za zbrodnie wojenne. Został uznany za winnego wobec 11 postawionych mu zarzutów, m.in.: aktów terroryzmu wobec ludności cywilnej, zabójstw, aktów przemocy fizycznej i psychicznej, gwałtów, niewoli, wspomagania działań rebeliantów, a także wcielania dzieci poniżej 15. roku życia do sił zbrojnych. 30 maja 2012 r. został skazany na 50 lat więzienia.

Od wyroku została wniesiona apelacja. Według prokuratorów kara orzeczona wobec Taylora powinna zostać zwiększona do 80 lat pozbawienia wolności. Ich zdaniem nie tylko wspierał on i zachęcał do działania rebeliantów Zjednoczonego Frontu, ale również Specjalny Trybunał powinien uznać go za winnego planowaniu akcji zbrojnych i wydawaniu rozkazów bojownikom. Natomiast zdaniem obrońców wyrok wydany przez Specjalny Trybunał jest niesprawiedliwy, wobec czego pragną oni jego unieważnienia. Podstawę ich wniosków mają stanowić nieprawidłowości w ustaleniach sądu i wykorzystywanie błędnych informacji. Prawnicy Taylora podważają też prawdziwość zeznań świadków. Uważają, że nie były one wiarygodne, a część z tych osób po prostu zostało przekupionych przez prokuratora.

Ostateczna decyzja w sprawie Charlesa Taylora ma zostać podjęta przez Specjalny Trybunał do spraw Sierra Leone we wrześniu 2013 r. Zanim to się stanie oskarżony ma pozostać w areszcie, znajdującym się w Hadze. Jeżeli sprawa zostanie rozpatrzona na niekorzyść Taylora, będzie on musiał odbyć wyrok w Wielkiej Brytanii.

⁴⁸ K. Trzcíński, op. cit., s. 166.

9. Podsumowanie

Niszczycielski konflikt zbrojny w Sierra Leone trwał 11 lat. Charakteryzował się skrajną brutalnością i rozpowszechnionym naruszeniem praw człowieka, przede wszystkim w stosunku do ludności cywilnej, co czyni go jeszcze bardziej okrutnym. Różnego rodzaju represje były na porządku dziennym, a widoczna niemalże na każdym kroku śmierć stała się elementem życia codziennego. Jednak należy pamiętać, że wojna domowa w Sierra Leone to nie tylko utracone rzeczy osobiste i zniszczone domy. To przede wszystkim ludzka krzywda oraz problemy w życiu emocjonalnym i społecznym. Owe wydarzenia stanowiły wyzwanie dla społeczności międzynarodowej. Co zrobić wobec takiego konfliktu? Oczywiście było, że nie można lekceważyć tak poważnych naruszeń praw człowieka i prawa humanitarnego.

Wobec drastycznych skutków konfliktu zbrojnego utworzenie na mocy Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone było najbardziej trafną możliwością rozwiązania problemu ukarania winnych. Został on wyposażony w kompetencje do sądenia osób odpowiedzialnych za poważne łamanie postanowień prawa humanitarnego oraz prawa Sierra Leone, zajmuje się także sądeniem najcięższych zbrodni, które miały miejsce na terenie państwa od 1996 r. Do zakresu jego działalności należy przede wszystkim ściganie zbrodni przeciwko ludzkości, poważnych naruszeń prawa humanitarnego oraz wewnętrznego prawa Sierra Leone. Dzięki powołaniu Specjalnego Trybunału do spraw Sierra Leone, postawienie przed obliczem sprawiedliwości odpowiedzialnych za naruszenie stało się możliwe poprzez aresztowanie, oskarżenie i adekwatne ukaranie wszystkich winnych, którzy dokonali zbrodni.

Wobec pilnej potrzeby wymierzenia sprawiedliwości Trybunał musiał podjąć odpowiednie kroki, aby przyspieszyć swoje działanie. W tym celu zarządzono połączenie spraw i ich wspólne rozpatrzenie. Po dokonaniu analizy postępowań, warto zwrócić uwagę na kilka nasuwających się wniosków.

Jeśli chodzi o orzeczone kary za dokonanie zbrodni, można pokusić się o stwierdzenie, że skazanym w postępowaniu AFRC i RUF nałożono adekwatne kary w stosunku do czynów, które popełnili. Natomiast pewne kontrowersje nasuwają się podczas rozpatrywania sprawy CDF. Kary pozbawienia wolności w tym procesie mogą wydawać się zbyt niskie. Jednak taki ich wymiar wynika z trudności związanych z rozstrzygnięciem sprawy. Przede wszystkim niedostateczne udowodnienie zarzutów przez prokuratora wpłynęło na wysokość orzeczonej kary. Po tym niezbędne było rozpatrzenie sprawy w Izbie Odwoławczej. Na skutek rozszerzenia katalogu czynów uznanych za udowodnione, możliwe było zwiększenie wyroków.

Warto również zwrócić uwagę na elementy dotyczące postępowania dowodowego. Bardzo duży wpływ na treść zarzutów miały zeznania świadków. Umożliwiło to penalizację zbrodni wykorzystywania dzieci w działaniach zbrojnych. Po raz pierwszy na tak dużą skalę rozpatrywano dokonanie tego przestępstwa właśnie przed Specjalnym Trybunałem dla Sierra Leone.

Wyróżniono także zawieranie wymuszonych małżeństw jako nową kategorię zbrodni na tle seksualnym. Stanowiło to precedens w orzecznictwie międzynarodowym, gdyż dotychczas tego rodzaju czyny kwalifikowano jedynie jako inne czyny naruszające wolność seksualną. Jednak w wyniku drastycznych czynów rebeliantów, dokonywanych na masową skalę, prokurator postanowił odróżnić wymuszone małżeństwa w szczególności od niewolnictwa seksualnego.

Ewenementem na tle międzynarodowym było skazanie Charlesa Taylora. Godny uwagi jest fakt, iż był on pierwszym przywódcą państwa, który został nie tylko oskarżony, ale i skazany przez międzynarodowy trybunał za dokonanie zbrodni wojennych.

Wpływ konfliktów zbrojnych na narody, które w nich uczestniczyły, jest ogromny. Okrucieństwo wpłynęło na życie młodego pokolenia i degenerację ich moralności. Skutki wojny są katastrofalne.⁴⁹ Choć winni popełnienia zbrodni zostali ukarani przez Specjalny Trybunał dla Sierra Leone, trudno jest oszacować wielkość strat moralnych i psychicznych, jakich doznali mieszkańcy zaatakowanego kraju. Pomimo zakończenia wojny, można pokusić się o stwierdzenie, że sytuacja tam nadal nie została ustabilizowana, gdyż po okresie walk zbrojnych przyszedł czas na zmagania z nowymi realiami, a co za tym idzie, z nowymi problemami. Napiętą sytuację powoduje wysoki stopień bezrobocia, duża liczba bezdomnych i przede wszystkim wypaczenia w psychice, zaistniałe po przeżyciu aktów przemocy podczas wojny. W społeczeństwie duży odsetek ludności stanowią inwalidzi wojenni i narkomani. Część młodych ludzi, którzy jako dzieci brali udział w akcjach zbrojnych pewnie również będzie miała trudności w adaptacji do powojennej rzeczywistości. Kult przemocy i brak chęci do podjęcia nauki może stanowić problem, z którym musi się zmagać ludność Sierra Leone w celu utrzymania stabilności i dalszego rozwoju.

CRIMES AGAINST HUMANITY AGAINST THE BACKGROUND OF THE CONFLICT IN SIERRA LEONE

Keywords: crimes against humanity, Special Tribunal for Sierra Leone, armed conflict in Sierra Leone, Revolutionary United Front, international law

Summary

The civil war in Sierra Leone lasted more than ten years. Characterized by its extreme brutality and many human rights violations. The aim was to gain power struggles in the country and gain control over a number of natural deposits, especially diamonds. So huge sums of money were at stake. Rebel activities were based on numerous raids. Very common were drastic actions against the civilian population. Militants committed a lot of cruel killings and rapes, to make that their criminal activities would raise even more fear to the people of Sierra Leone.

⁴⁹ K. Trzeciński, op. cit., s. 162.

As a result of the conflict and the large number of crimes committed in 2002, the Special Court for Sierra Leone was created. It was established under the agreement the government of Sierra Leone and the United Nations. It has the power to judge the guilty of the crime against humanity, such as murder, extermination, torture, slavery, and persecution. Also for violations of human rights, international humanitarian law and the internal law of Sierra Leone.

Proceedings against the worst criminals were pending in three joined cases. Distinguished among them: *Civil Defense Forces*, *Armed Forces Revolutionary Council* and *Revolutionary United Front*. The greatest interest aroused the trial of a former Liberian President Charles Taylor. All cases ended with the judgment of all of the guilty people and their adequate punishment.

The impact of armed conflict on the participating nations is really huge. After the civil war in Sierra Leone economy was facing serious difficulties, a high degree of unemployment, big number of homeless people and the degeneration of the population. This was the result of fights. Although people who had made crimes were punished by the Special Court, it will take many years before life in Sierra Leone will be as if the war had not exert so huge and evil influence.